

УДК 376.1-056.264:373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.2>

Ірина БРУШНЕВСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-3381-6490

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.2>

Бібліографічний опис статті: Брушневська, І. (2022). Формування діалогічного мовлення як умова успішної соціалізації дитини із порушеннями мовлення. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 8–15, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.2>

ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

В статті обґрунтовано актуальність вивчення процесу формування та розвитку діалогічного мовлення у дітей дошкільного віку із нормотиповим та порушеним розвитком мовленнєвої діяльності. Мета дослідження – аналіз результатів експериментального дослідження сформованості діалогічного мовлення як умови успішної соціалізації дітей із порушеннями мовленнєвої діяльності. Вказано, що сформоване, правильне мовлення — одна з найважливіших умов нормотипового психічного розвитку людини як особистості. Відсутність мовленнєвої комунікації у дітей дошкільного віку значно затримує безперервний і багатогранний процес соціалізації, що триває все життя людини. Одним з основних напрямків процесу навчання і виховання дошкільників з мовленнєвими порушеннями є їхня соціальна адаптація. Необхідно не тільки подолати мовленнєве порушення у дітей, а й підготувати їх до школи, сформувати вміння і навички, які дозволять брати активну участь у процесі навчання. Важливою умовою успішності навчання у школі є вміння активно вступати в мовленнєву взаємодію та ініціативно висловлюватися в ході спілкування. Такі види комунікативних умінь дозволяють отримувати інформацію і налагоджувати відносини з оточуючими людьми. У межах експериментальної роботи було створено штучні комунікативні ситуації з насиченим діалогом, що уможливило без примусу і в реальних умовах діяльності дитини отримати її мовленнєву продукцію. На основі зазначених критеріїв і показників визначили рівні сформованості діалогічних умінь молодших дошкільників із порушеннями мовлення: високий, достатній, базовий, початковий. Аналіз експериментального дослідження переконливо вказав на те, що мотивом та потребою молодших дошкільників із порушеннями мовлення вступати до діалогу переважно є інтерес, характером мотиву – пізнавальне та соціально-побутове спілкування.

Ключові слова: діалогічне мовлення, діти дошкільного віку, порушення мовлення, соціалізація.

Iryna BRUSHNEVSKA

PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Special and Inclusive education, Lesya Ukrainka Volyn National University, Volya Avenue, 13, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-3381-6490

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.2>

To cite this article: Brushnevskaya, I. (2022). Formuvannya dialohichnoho movlennia yak umova uspishnoi sotsializatsii dytyny iz porushenniamy movlennia [Formation of dialogical speech as a condition for successful socialization of a child with speech disorders]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 8–15, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.2>

FORMATION OF DIALOGICAL SPEECH AS A CONDITION FOR SUCCESSFUL SOCIALIZATION OF A CHILD WITH SPEECH DISORDERS

The article substantiates the relevance of studying the process of formation and development of dialogic speech in preschool children with normotypical and impaired development of speech activity. The purpose of the study is to analyze the results of an experimental study of the formation of dialogic speech as a condition for the successful socialization of children with speech disorders. It is indicated that the formed, correct speech is one of the most important conditions for the normotypical mental development of a person as an individual. The lack of speech communication in preschool children significantly delays the continuous and multifaceted process of socialization that lasts throughout a person's life. One of the main directions of the process of education and upbringing of preschoolers with speech disorders is their

social adaptation. It is necessary not only to overcome speech disorders in children, but also to prepare them for school, to form skills and abilities that will allow them to take an active part in the learning process. An important condition for successful learning at school is the ability to actively engage in speech interaction and express oneself proactively during communication. These types of communication skills allow you to receive information and establish relationships with people around you. As part of the experimental work, artificial communicative situations with rich dialogue were created, which made it possible to obtain the child's speech production without coercion and in real conditions of activity. Based on the specified criteria and indicators, the levels of formation of dialogic skills of younger preschoolers with speech disorders were determined: high, sufficient, basic, elementary. The analysis of the experimental study convincingly indicated that the motive and need of younger preschoolers with speech disorders to engage in dialogue is mainly interest, the nature of the motive is cognitive and social and everyday communication.

Key words: *dialogic speech, children of preschool age, speech disorders, socialization.*

Актуальність проблеми. В сучасних умовах модернізації спеціальної освіти особливої актуальності набуває проблема опанування вихованцями закладів дошкільної освіти мови не лише як засобу пізнання, а й як основного засобу спілкування. Сформоване, правильне мовлення – одна з найважливіших умов нормотипового психічного розвитку людини як особистості. За допомогою мовлення дитина легко та непомітно для себе самої входить до оточуючого її світу, дізнається багато нового та цікавого, може висловлювати свої думки, бажання, вимоги тощо. Та на жаль, в наш час все більше і більше дітей дошкільного віку мають мовленнєві порушення, котрі різко обмежують їх спілкування з оточуючими людьми, негативно впливають на процес їхньої соціалізації у суспільстві.

Актуальність проблеми навчання діалогу молодших дошкільників зумовлена новими тенденціями в розвитку системи освіти, утвердженням її гуманістичної парадигми, яка основним вектором прогресивного розвитку суспільства проголошує гармонізацію природи й соціуму, свободи й відповідальності особистості, загальнолюдських і національних цінностей.

У дошкільному віці дитина засвоює мовлення у процесі спілкування, при цьому здебільшого розвивається діалог як основна форма спілкування. Проблема формування діалогічного мовлення у дітей із порушеннями мовленнєвої діяльності не нова і багатоаспектна, тому досліджується багатьма науками: психологією, психолінгвістикою, мовознавством, лінгводидактикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діалогічне мовлення виступає в двох основних формах: простій (репродуктивні відповіді на запитання) і складній (продуктивні відповіді на запитання), забезпечується переважно

зовнішніми мотивами, характеризується організованістю, структурованістю, смисловою і прагматичною зв'язністю (М. Алексеева, А. Арушанова, А. Богуш, Л. Безугла, Л. Виготський, Н. Гавриш, В. Глухов, С. Захарова, Л. Калмикова, Є. Короткова, О. Лурія, Л. Любашина, І. Марченко, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, Є. Тихеева, О. Ушакова, Є. Фльоріна, Т. Швалюк, В. Яшина та ін.). (Богуш, 2004; Гавриш, 2010; Швалюк, 2016).

На сьогодні проблемі діалогічного мовлення в науково-теоретичній та програмно-методичній літературі приділяється досить багато уваги, зокрема: визначено зміст діалогічної компетенції дітей дошкільного віку; напрямки роботи з формування діалогічного мовлення, окреслено рівень знань, умінь і навичок, якими має оволодіти дитина в дошкільному віці у цьому напрямку; розкрито не лише поняття «діалог», «діалогічне мовлення», його класифікація, композиційна структура, але й описані специфічні особливості діалогу дітей дошкільного віку та зміст навчання дітей діалогічного мовлення (М. Алексеева, А. Арушанова, А. Богуш, Л. Галігузова, В. Захарченко, Н. Луцан, В. Любашина, Т. Пироженко, Є. Смірнова, Є. Фльоріна, Т. Юртайкіна, В. Яшина та ін.). (Богуш, 2004; Луцан, 2009).

Однак аналіз спеціальної вітчизняної та зарубіжної науково-теоретичної та програмно-методичної літератури засвідчив, що питанню діалогічного мовлення у дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення не приділяється достатньої уваги або воно розглядається опосередковано в контексті зв'язного мовлення. (Л. Волкова, В. Воробйова, Л. Галігузова, Б. Гріншпун, В. Глухов, Н. Жукова, Г. Лопатіна, В. Любашина, Н. Манько, О. Мастюкова, І. Марченко, С. Миронова, Л. Соловійова, Л. Трофіменко, Н. Усольцева, Є. Федосеева, Т. Філічева, Л. Царгуш, Г. Чиркіна, Т. Швалюк, М. Шере-

мет та ін.). (Швалюк, 2016). Існує низка робіт з формування комунікативних умінь та навичок як у дітей з нормотиповим мовленнєвим розвитком, так і у дітей із загальним недорозвитком мовлення (А.Г. Арушанова, Н.К. Усольцева, Є.Г. Феодосєва, А.К. Макарова, І.С. Назметдинова, І.М. Лисина, А.Г. Рузська, З.М. Богуславська та інші). Завдяки працям цих та багатьох інших науковців, сформульовані основні принципи навчання діалогічному мовленню та вироблені найбільш ефективні методи опанування дітьми із загальним недорозвитком мовлення навичок діалогічного мовлення. (Лопатіна, 2014).

Мета дослідження – аналіз результатів експериментального дослідження сформованості діалогічного мовлення як умови успішної соціалізації дітей із порушеннями мовленнєвої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток мовлення у процесі онтогенезу відбувається паралельно з фізичним і пізнавальним розвитком. Усі психічні процеси у дитини – сприйняття, пам'ять, увага, мислення, цілеспрямована поведінка – формуються за безпосередньої участі мовлення. У дитини з мовленнєвими порушеннями без своєчасних корекційних заходів може затримуватися темп інтелектуального розвитку. Формування мовлення, патологія або відхилення в розвитку, засоби відновлення мови є об'єктом вивчення логопедії, корекційної педагогіки, неврології, а в останній час і медичної реабілітації.

Відсутність мовленнєвого спілкування в сім'ї значно затримує безперервний і багатогранний процес соціалізації, що триває все життя людини з особливими потребами.

Одне з важливих завдань спільних зусиль батьків та вихователів – рання та повноцінна допомога дітям з особливими потребами в набутті навичок усного та писемного мовлення, інтеграції їх у процес навчання, підвищення рівня незалежності в масовій школі та соціальному житті.

Усіх батьків рано чи пізно починає турбувати питання правильного мовлення дитини. Вони мріють, щоб малюк був здоровим, розумним і, ставши дорослим, досяг життєвих і професійних успіхів, прагнуть, аби він зростав вільним у спілкуванні та впевненим у власних можливостях. І чи не найсуттєвішою умовою

для цього є оволодіння правильним мовленням. Лише тоді, коли дитина постійно чутиме чітке, виразне мовлення, вона навчиться правильно розмовляти, краще розумітиме мовлення оточуючих, легко передаватиме власні думки й бажання.

Одним з основних напрямків процесу навчання і виховання дошкільників з мовленнєвими порушеннями є їхня соціальна адаптація. Необхідно не тільки подолати мовленнєве порушення у дітей, а й підготувати їх до школи, сформувати вміння і навички, які дозволять брати активну участь у процесі навчання. Важливою умовою успішності навчання у школі є вміння активно вступати в мовленнєву взаємодію та ініціативно висловлюватися в ході спілкування. Такі види комунікативних умінь дозволяють отримувати інформацію і налагоджувати відносини з оточуючими людьми.

Мовлення виконує різноманітні функції в житті людини, провідною серед них є комунікативна функція, адже первинне призначення мовлення – бути засобом спілкування. Метою спілкування може бути підтримка соціальних контактів, обмін інформацією. Усі ці сторони комунікативної функції мовлення представлені в поведінці дитини дошкільного віку й активно опановуються нею. Саме формування комунікативної функції мовлення спонукає дитину оволодіти мовою, її фонетикою, словником, граматику, діалогічною і монологічною формами мовленням

Засадничі положення діалогу складають твори давньогрецького мислителя Платона, праці українського просвітителя Г. Сковороди, представників філософії діалогу.

Вважають, що до дослідження діалогу як методу пізнання істини зверталось багато мислителів, однак свого апогею цей жанр досяг у спадщині Г. Сковороди. Характерним є трактування просвітителем діалогу як процесу пошуку істини рівноправними учасниками, а його метою – не просто заперечення позиції співрозмовників, не просто бажання продемонструвати незнання тих, з ким ведеться бесіда, а саме пошук істини.

Іноді діалог ототожнюють із так званими «діалогічними формами спілкування» – розмовою, бесідою, суперечкою, дебатами, дискусією тощо, що призводить до нерозуміння його місця і ролі в системі різноманітних

форм спілкування та практичної діяльності. На думку Л. Озадовської, цінність діалогу полягає в результаті, якого досягають суб'єкти (Озадовська, 2007). Результат є визначальною ознакою діалогу, на відміну від звичної комунікації, тому його вважають найвищою формою спілкування. З іншого боку, діалог може бути конструктивним за умови побудови його на засадах гуманізму, толерантності, поваги до співрозмовника, визнання його права на власне бачення проблеми.

Спілкування – процес взаємодії суб'єктів, опосередковане використанням різних мов, тобто різних знакових систем. Зазначимо, що для нас становить інтерес безпосереднє мовленнєве спілкування особистостей. Мовленнєве спілкування є здійснюваною за допомогою мовленнєвих актів взаємодією особистостей, у процесі якої відбувається становлення тих або інших міжособистісних відносин.

Говорячи про проблему навчання дитини зв'язного мовлення, а зокрема діалогу, Л.П. Федоренко відзначає, що ті, хто слухає, досить легко засвоюють діалогічну мову, так як щодня чують її у побуті. Діалог є школою розвитку та активізації мови, оскільки «справжнє своє буття мова виявляє в діалозі», через діалог дитина засвоює синтаксис рідної мови. У діалозі формується необхідний словник, фонетика, морфологія. Діалог служить школою розвитку та формування соціального досвіду і досвіду спілкування з причини того, що він є «різновидом людської поведінки», засобом формування особистості і саме буття.

Отже, діалог виходить на зіткнення в одній проблемі різних способів розуміння. Кожний учасник діалогу веде свою лінію розмови, а не просто ситуативно реагує на репліки товаришів. Вихователь також пропонує свої індивідуальні рішення проблеми, пропонує свої запитання, обмінюється з дітьми своїм голосом, своєю позицією.

Теорія діалогічного мовлення, на нашу думку, найповніше розкрита у дослідженнях В. Скалкіна, який трактує цей термін як об'єднану ситуацією, темою і комунікативними мотивами сукупність усних висловлювань, послідовно здійснюваних двома або більше співрозмовниками в безпосередньому акті спілкування. У розумінні В. Черниш вказане поняття означає «процес мовленнєвої взаємодії

двох або більше учасників спілкування» (Черниш, 2012, с. 11–27). У межах мовленнєвого акту кожен із учасників по черзі виступає як мовець (ініціатор спілкування – адресант) і як слухач (партнер по спілкуванню – адресат).

Діалогічне мовлення В. Скалкін класифікує за різними ознаками:

- кількістю учасників спілкування (між двома учасниками – діалог (або ділог), між трьома – трилог, більше трьох – полілог);

- соціально-комунікативною характеристикою (соціальний контакт, ділова розмова, вільна бесіда);

- співвідношенням мовленнєвих мотивів співбесідників (збалансований діалог, діалог-розпитування (аферентний), діалог-дискусія, діалог непорозуміння);

- величиною діалогічного тексту (діалогічна єдність – 2 репліки, мінідіалог – 3–5 реплік, середній діалог – 6–15 реплік, макродіалог – більше 15 реплік);

- обсягом і структурою одиничного висловлювання (мінімальне за обсягом висловлювання (як правило еліпс); репліка, що складається із повного речення у поєднанні з еліпсом; фрагментарне висловлювання, до складу якого входять 3–5 речень (у тому числі еліптичні)).

Розрізняють також підготовлене і непідготовлене мовлення. Непідготовлене діалогічне мовлення може бути експромтним і спонтанним. Дослідники стверджують, що важливо розвивати як підготовлене, так і непідготовлене мовлення. Залежно від ролі ситуації у спілкуванні виокремлюють контекстуальний (практично не залежить від ситуації) і ситуативний (лаконічний, згорнутий) діалоги.

Виділяють такі комунікативні функції діалогічного мовлення:

- запит інформації – повідомлення інформації;

- пропозиція (прохання, наказ, порада) – прийняття/неприйняття запропонованого;

- обмін судженнями, думками, враженнями;

- взаємопереконання, обґрунтування своєї точки зору (Черниш, 2012, с. 11–27).

Кожна із цих функцій має свої специфічні мовні засоби, а відтак визначає тип діалогу.

Діалогічне мовлення – форма мовлення, з безпосереднім обміном висловлюваннями між двома або декількома особами за умови стислості висловлювання, широкого вико-

ристання немовленнєвих засобів спілкування (міміка, жести), інтонації. Діалогічна компетенція передбачає сформованість діалогічних умінь, що забезпечують конструктивне спілкування з оточуючими людьми. Її змістовною стороною в дошкільному дитинстві є діалог між дорослим і дитиною, між двома дітьми, розмовне мовлення.

Участь у діалозі припускає володіння основними вміннями: слухати та правильно розуміти думку, яку висловлює співрозмовник; формулювати у відповідь власне судження, правильно виражати його засобами мови; змінювати слідом за думками співрозмовника тему мовленнєвої взаємодії; підтримувати певний емоційний тон; стежити за правильністю мовної форми, в яку наділяються думки; слухати своє мовлення і якщо необхідно, вносити відповідні зміни та виправлення.

Зверненість є однією із ключових характеристик діалогічного мовлення. Зоровий контакт, міміка, жести допомагають співрозмовнику зрозуміти незавершеність реплік. Мовець може виразити з їх допомогою радість, сумнів, жаль, подив тощо.

Діалогічному мовленню притаманна ситуативність, оскільки часто його зміст можна зрозуміти, лише беручи до уваги ситуацію, в якій відбувається діалог. Однак Ю. Пассов стверджує, що зовнішні обставини ситуації можуть не бути наявними у момент мовлення, але вони є у свідомості комунікантів (минулі події, відомі лише співрозмовникам, їхня радість, переживання, життєвий досвід) (Сисоєва, 2000, с. 351–368).

Діалогічне мовлення – це основна форма вербального спілкування, завдяки йому формується зв'язне мовлення. Діалог у дітей дошкільного віку відбувається у двох основних сферах: спілкування дітей між собою і спілкування з дорослими. Відсутність або дефіцит діалогічного спілкування призводить до різного роду викривлень особистісного розвитку, наростання проблем взаємодії з довколишніми людьми, виникнення серйозних труднощів у вмінні адаптуватися до мінливих життєвих ситуацій.

Органічною складовою діалогічного мовлення є діалог. Термін «діалог» іншомовного походження. Він утворений із префікса «діа...» [грец. dia – через], що означає наскріз-

ний рух, розділення, посилення, завершеність, та частини складних слів «...лог» [грец. logos – слово, думка], що відповідає поняттям «слово», «мова». У дослівному перекладі з грецької діалог [dialogos] – бесіда, розмова (Сучасний словник іншомовних слів, 2006, с. 233). Тлумачний словник української мови трактує поняття «діалог» як розмову між двома чи кількома особами; літературний твір у формі розмови; обмін думками (переважно на громадсько-політичні теми), переговори (Сучасний тлумачний словник української мови, 2009, с. 250). У сучасній лінгвістиці діалог розглядається як безпосереднє втілення мови в її специфічних засобах, як особлива форма спілкування, як сфера прояву мовленнєвої діяльності людини, як форма існування мови.

Ще однією особливістю діалогічного мовлення є його усна форма (хоча діалог трапляється і в письмовому вигляді, наприклад, у художніх чи драматичних творах), а відтак експресивність (емоційна забарвленість) спілкування. У зв'язку з тим, що співрозмовники обмінюються враженнями, думками, пропозиціями, переконаннями, їхнє мовлення емоційно забарвлене. Тому повні діалоги містять репліки подиву, задоволення, розчарування, оцінки, захоплення тощо; часто використовуються невербальні засоби комунікації (жести, міміка тощо). Психологи стверджують, що у процесі спілкування 60–80% комунікацій здійснюються за рахунок невербальних засобів, а 20–40% – за рахунок вербальних.

У процесі діалогу дитина навчається довільності свого висловлювання, у неї розвивається вміння слідкувати за логікою свого висловлювання, тобто у діалозі відбувається зародження і розвиток навичок монологічного мовлення.

У межах експериментальної роботи ми створили штучні комунікативні ситуації з насиченим діалогом, що уможливило без примусу і в реальних умовах діяльності дитини отримати її мовленнєву продукцію.

Першим критерієм ми визначили мотиваційний, який характеризується такими показниками: вмінням вступати в ініціативні взаємини з партнерами щодо спілкування, проявом інтересу до спілкування, широтою контактів.

Другим критерієм визначили комунікативний, який характеризується такими показниками: вмінням говорити виразно, висловлюва-

тися логічно, зв'язно, у нормальному темпі, використовувати різноманітні форми, мовленнєві засоби та еталони, типи мовленнєвих висловлювань.

На основі зазначених критеріїв і показників визначили рівні сформованості діалогічних умінь молодших дошкільників із порушеннями мовлення: високий, достатній, базовий, початковий.

Високий рівень констатували, якщо дитина виявляла стійкий інтерес до діалогічного мовлення дорослого та інших дітей, виконувала мовленнєві інструкції дорослого, виявляла ініціативу й самостійність у спілкуванні з дітьми, вихователем. Проявом високого рівня вважалася наявність умінь активно слухати, розуміти діалогічне мовлення співрозмовника, адекватно реагувати на його звертання запитувати про незрозуміле, відповідати на запитання, доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету, зберігати доброзичливість тону в спілкуванні з вихователем і однолітками, послідовно висловлювати свої думки.

Достатній рівень стану сформованості діалогічного мовлення характеризувався такими ознаками: дитина виявляла інтерес до діалогічного мовлення дорослого, завжди виконувала мовленнєві інструкції та доручення дорослого, виявляла вміння вступати в спілкування за допомогою різноманітних звертань, запитувати, ділитися враженнями, думками, чемно виражати прохання, проте власну ініціативу виявляла вкрай рідко, і хоча загалом демонструвала володіння формулами мовленнєвого етикету, не завжди прагнула розвивати запропоновану тему, змінювала її або відмовлялась від спілкування.

Базовий рівень визначався, якщо дитина виявляла слабкий інтерес до діалогічного мовлення дорослого; виконувала інструкції та прохання, спрямовані безпосередньо до неї, проте

мовленнєвих ініціатив не проявляла, хоча окремими формами ініціативних і реактивних реплік володіла; на запитання відповідала рідко. Дитина підтримувала розмову, розпочату з ініціативи іншого, але прагнення продовжувати розмову не виявляла, не демонструвала бажання ділитися враженнями; подекуди спостерігається не зовсім адекватна реакція на звернення до неї, правила ведення діалогу виконувала частково, проте форми мовленнєвого етикету вживала.

Для *початкового рівня* типовими були: відсутність у дитини видимого інтересу до діалогічного мовлення дорослих та інших дітей, що виявлялося в слабкій орієнтованості на співрозмовника, небажанні розвивати тему розмови, передбаченні невербальних способів (дія, жест) реагування на звернення; здатність виконувати мовленнєві інструкції лише після багаторазового повторення з частими випадками помилкового виконання; відсутність мовних ініціатив; порушення правил ведення діалогу.

До кожного критерію та показника дібрали низку експериментальних завдань.

Результати дослідження мовленнєвого розвитку показали, що більшість дітей експериментальної та контрольної груп здатні вступати в ініціативні відносини з партнерами щодо спілкування. Незначна кількість дітей опинились на достатньому рівні. На наш погляд, причиною цього могли бути збуджений емоційний стан дитини на момент опитування, індивідуальні психологічні особливості тощо. Діти експериментальної та контрольної груп цікавляться та намагаються встановлювати контакт з новою дитиною (табл. 1).

Окремо варто зауважити особливості психоемоційного стану дітей молодшого дошкільного віку із порушеннями мовлення. Розуміючи, що їм не вдається якісно виконати поставлене завдання, у них відмічалися розгубленість,

Таблиця 1

Результати дослідження стану сформованості мотиваційного критерія у молодших дошкільників із ЗНМ (у %)

	Комунікативна ситуація «Знайомство»			Комунікативна ситуація «Новенька»			Комунікативна ситуація «Що буде потім?»		
	В.р.	Д.р.	Б.р.	В.р.	Д.р.	Б.р.	В.р.	Д.р.	Б.р.
II група	60,3	39,7	0	5,5	44,5	0	1,8	48,2	0
I група	2,2	63,6	34,2	0	60,5	39,5	0	45,8	54,2

апатія, бажання уникнути розгорнутого мовлення, чимшвидше перейти до наступного виду роботи або навпаки – відволікання на малозначимі елементи, пригадування і коментування схожих сюжетів із власного життя.

Спостереження за спілкуванням дошкільників переконало нас у тому, що мотивом та потребою молодших дошкільників із порушеннями мовлення вступати до діалогу переважно є інтерес, характером мотиву – пізнавальне та соціально-побутове спілкування. Під час ведення діалогів побутової тематики діти зазнавали труднощів у доборі потрібного слова. Щодо якісних характеристик дитячих діалогів, то ми зазначили, що дошкільники переважно вживали короткі репліки, розмова була недовготривалою. Дітям краще вдавалося передавати казкові діалоги, тому що вони вже чули слова героїв. Найбільш вживаними в дитячому мовленні були казкові мотиви та соціально-побутові ситуації. Можна зазначити, що казкові ді-

логи передавалися дітьми близько до тексту, а діалоги соціально-побутової тематики тривали, доки був інтерес у дошкільників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі аналізу різноманітних наукових підходів ми сформулювали визначення діалогу як процесу двостороннього спілкування в конкретній ситуації буття, у якій кожен із учасників поперемінно виконує роль мовця й слухача, діалогічного мовлення як форми мовлення, за якої відбувається безпосередній обмін висловлюваннями між двома або декількома особами за умови стислості висловлювання, широкого використання мовленнєвих і немовленнєвих (міміка, жести, інтонація) засобів спілкування. Вивчення питання взаємообумовленості сформованості діалогічного мовлення та соціалізації дітей із порушеннями мовлення виявило пряму залежність між цими компонентами, однак потребує подальшого вивчення науковцями різних галузей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богущ А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 376 с.
2. Гавриш Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят. Навчально-методичний посібник. К. : Видавничий дім «Шкільний світ» ; Видавець Л. Галіцина, 2010. 119 с.
3. Лопатіна Г. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку : монографія. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. 254 с.
4. Луцан Н. І. Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності : дис ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2009. 473 с.
5. Озадовська Л. В. Парадигма діалогічності в сучасному мисленні. К. : ПАРАПАН, 2007. 164 с.
6. Сисоєва С. О. Освітні технології: методологічний аспект. Професійна освіта: педагогіка і психологія / за ред. Т. Левицького, І. Вільш, І. Зядуне, Н. Нікало. К. : Ченстохова, 2000. С. 351–368.
7. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. д-ра філолог. наук, проф. В. В. Дубічинського. Х. : ВД «Школа», 2009. 1008 с., с. 250.
8. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / уклали : О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. К. : Довіра, 2006. 789 с., с. 233.
9. Черниш В. В. Навчання іншомовного діалогічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2012. № 4. С. 11–27.
10. Швалюк Т. М. Єфіменко Н. О. Науково-методологічні засади формування початкових форм діалогу у дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення I–II рівня. *Логопедія*. № 8, 2016. С. 92–100.

REFERENCES:

1. Bohush, A. (2004). *Movlennievyyi rozvytok ditei vid narodzhennia do 7 rokiv*. [Speech development of children from birth to 7 years]. Kyiv : Vydavnychiy Dim «Slovo». 376 s. [in Ukrainian].
2. Havrysh, N. (2010). *Rozvytok zviaznoho movlennia doshkilniat*. [Development of coherent speech of pre-schoolers]. Navchalno-metodychnyi posibnyk. K. : Vydavnychiy dim «Shkilnyi svit» ; Vydavets L. Halitsyna. 119 s. [in Ukrainian].
3. Lopatina, H. (2014). *Metodyka navchannia dialohichnoho movlennia ditei molodshoho doshkilnoho viku* [Methods of teaching dialogic speech of children of younger preschool age]: monohrafiia. Berdiansk : Vydavets Tkachuk O. V. 254 s. [in Ukrainian].
4. Lutsan, N. (2009). *Teoriia i praktyka rozvytku zviaznoho movlennia ditei doshkilnoho viku v movlennievo-ihrovii diialnosti* [Theory and practice of the development of coherent speech of preschool children in speech and game activities] : dys ... d-ra ped. Nauk : 13.00.02. Odesa. 473 s. [in Ukrainian].

5. Ozadovs'ka, L. (2007). Paradyhma dialohichnosti v suchasnomu myslenni. [The paradigm of dialogicity in modern thinking]. К. : PARAPAN. 164 s. [in Ukrainian].
6. Sysoieva, S. (2000). Osvitni tekhnolohii: metodolohichniy aspekt. Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia [Educational technologies: methodological aspect. Professional education: pedagogy and psychology] / za red. T. Levytskoho, I. Vilsh, I. Ziadune, N. Nykalo. К.: Chenstokhova. S. 351–368. [in Ukrainian].
7. Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy: 100 000 sliv (2009). [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language] / za zah. red. d-ra filoloh. nauk, prof. V. V. Dubichynskoho. Kh. : VD «Shkola», 1008 s., s. 250. [in Ukrainian].
8. Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 20 tys. sliv i slovopoluchen (2006). [Modern dictionary of foreign words: about 20 thousand words and phrases] / uklaly: O. I. Skopenko, T. V. Tsybaliuk. К. : Dovira. 789 s., s. 233. [in Ukrainian].
9. Chernysh, V. (2012). Navchannia inshomovnoho dialohichnoho movlennia v aspekti kompetentnisnoho pidkhodu. [Teaching foreign language dialogic speech in the aspect of competence approach]. *Inozemni movy*. № 4. S. 11–27. [in Ukrainian].
10. Shvaliuk, T., Yefimenko, N. (2016). Naukovo-metodolohichni zasady formuvannia pochatkovykh form dialohu u ditei molodshoho doshkilnoho viku iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia I–II rivnia. [Scientific and methodological principles of the formation of initial forms of dialogue in children of younger preschool age with general underdevelopment of speech of the I–II level]. *Lohopediia*. № 8. S. 92–100. [in Ukrainian].